

איך יתכן שהחשמונאים שגרמו לנס חנוכה נכשלו בחטא לקחת המלוכה משבט יהודה!

|| הרה"ג ר' פנחס פרידמן ||

נקרא "יהודה המכבי", כי בגודל קדושתו חרת על דגלו: ב'רוך כבוד יי מ'מקומו ראשי תיבות מכבי, ועם דגל זה יצא למלחמה כנגד היוונים ונצח את כל אויביו, ומבאר השל"ה הכוונה שביקש לרמוז בזה כי מה שלקח המלוכה לשעתו ממלכות בית דוד הוא רק לכבודו של מקום, והנה הדברים בלשון קדשו:

"ונראה לי כי רומז למה שאמרו רז"ל (סנהדרין קי.), החולק על מלכות בית דוד כחולק על השכינה, והנה חטא החשמונאים הם שלקחו המלוכה לעצמם, כי כבר נגזר המלכות לשבט יהודה כמו שהאריך הרמב"ן בפרשת ויחי בפסוק לא יסור שבט מיהודה, ועל זה הרמז של מכבי" [אותיות] בכי"ם [נוטריקון] ב'רוך כבוד יי מ'מקומו, כי ברוך ה' לעולם אמן ואמן, וענין החשמונאים לא פגמו בכבוד השכינה במה שלקחו המלוכה וכבודם היה לשמים, ועניינם לא היה רק כשגגה היוצאת מלפני השליט".

אמנם דברי השל"ה עדיין צריך תוספת ביאור, כי מאחר שהחשמונאים הקדושים נתכוונו לשם שמים, איך נכשלו לעבור על דברי יעקב אבינו אשר הבטיח לפני פטירתו: "לא יסור שבט מיהודה". כדי לבאר ענין זה נקדים מה ששנינו בגמרא (שם): "תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ". וצריך ביאור להבין בדרך העבודה הטעם שתקנו חכמינו ז"ל להדליק נר חנוכה דוקא בחשכות הלילה מחוץ לפתח ביתו.

עוד ראוי להתבונן במה שמצינו בגמרא (שם) מחלוקת בין חכמי התלמוד, בענין נר חנוכה אם מותר להשתמש לאורה או אסור להשתמש לאורה, ולהלכה מבואר בטור ושלחן ערוך (או"ח סימן תרעג סעיף א) שאסור להשתמש לאורה, וכן אנו אומרים בנוסח הדלקת נר חנוכה: "הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד". וצריך להבין במה נחלקו מאורי עולם הללו, ומדוע נפסק להלכה שאסור להשתמש באור חנוכה.

"ועברתי בארץ מצרים" בבחינת עבירה לשמה

כדי לבאר כל זה אשא עיני אל ההרים מה שכתב ה"בני יששכר" (ניסן מאמר ד דרוש זוט על דרך הדרוש), לפרש הפסוק (שמות יב יב): "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'". ודרשו חכמינו ז"ל הביאו בעל הגדה של פסח: "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, אני ולא מלאך, והכיתי כל בכור בארץ מצרים, אני ולא שרף, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אני ולא השליח, אני ה', אני הוא ולא אחר".

ויש לומר על פי המבואר בזה הקדוש (פרשת בא לו:), שכל מקום שנאמר 'ועבר' 'ועברתי' 'ועבר' פירושו, שעבר הקב"ה כביכול על שורת הדין כדי לעשות דין או רחמים, כלשונו הקדוש: "ועבר ה' לנגוף את מצרים,

רמב"ן: החשמונאים נענשו שלא נשאר מהם שריד משום שלקחו המלוכה ששייכת למלכות בית דוד פליאה עצומה, איך יתכן כי החשמונאים הקדושים שגרמו לנס חנוכה נכשלו בחטא לקחת המלוכה לעצמם של"ה הקדוש: מכבי" נוטריקון ב'רוך כבוד יי מ'מקומו, לרמז שלקחו המלוכה לעצמם לשם שמים בני יששכר: על ידי עבירה לשמה ממשיכים חסדים ורחמים לישראל ודינים וגבורות לאויבי ה' ותורתו החשמונאים לקחו המלוכה בבחינת עבירה לשמה, כדי להמשיך רחמים על ישראל וגבורות על היוונים "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ", להאיר את חשכות העוונות ולהפכם לזכיות בתשובה מאהבה

זו, לכבוד הקב"ה ותורתו ולכבוד מלכות בית החשמונאים הכהנים הקדושים שהנחילו לנו אור החנוכה.

מכבי"י ראשי תיבות: ב'רוך כבוד יי מ'מקומו

וראיתי בשל"ה הקדוש (מסכת תמיד פרק תורה אור אות ב), שכתב לבאר מה שמבואר בקדמונים הטעם שראש שר צבא החשמונאים

מלא דיבר הכתוב (שמואל א כד יג): "מרשעים יצא רשע", ומזה נשכיל להבין כי זה לעומת זה מצדיקים יצא צדק, וכן שנינו כלל גדול בגמרא (תענית כט.): "מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב".

הנה כי כן איך אפשר כי החשמונאים הכהנים הקדושים שגרמו להאיר אור חנוכה לישראל לדורות עולם, נכשלו בחטא חמור כזה לקחת המלוכה משבט יהודה ונענשו בכך שלא נשאר מהם שריד ופליט, ואין ספק כי מצוה גדולה ליישב קושיא עצומה

לקראת שמונת ימי חנוכה הבאים לקראתנו לשלום, הבה נתבונן בכמה עניינים הצריכים ביאור רחב, וזה יצא ראשון מה ששנינו בגמרא (קידושין ע:): שלא נשאה שריד ופליט ממשפחת החשמונאים: "אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא". פירוש: כל מי שאומר שהוא מבית חשמונאים עבד הוא, המקור לכך הוא בגמרא (ב"ב ג:):

"הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה, נתן עיניו באותה תינות. יומא חד שמע ההוא גברא בת קלא דאמר, כל עבדא דמריד השתא מצלח, קם קטלינהו לכולהו מרותיה, ושיירה להיא ינוקתא. כי חזת ההיא ינוקתא דקא בעי למינסבה, סליקא לאיגרא ורמא קלא אמרה, כל מאן דאתי ואמר, מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, דלא אישתיירא מינייהו אלא ההיא ינוקתא, וההיא ינוקתא נפלה מאיגרא לארעא".

ביאור הגמרא בלשון קודש:

"הורדוס היה עבד של בית החשמונאים, נתן עיניו באותה תינות [מבית החשמונאים לקחת לו לאשה]. יום אחד שמע אותו בן אדם [הורדוס] בת קול שאמרה, כל עבד שימרוד עכשיו באדוניו יצליח, קם והרג לכל אדוניו, והשאיר לאותה תינות. כאשר ראתה אותה תינות שהוא רוצה שתינשא לו, עלתה לגג הרימה את קולה ואמרה, כל מי שבא ואומר, מבית חשמונאי אני בא עבד הוא, כי לא נשארו מהם אלא אותה תינות, ואותה תינות נפלה מהגג לארץ".

ומה מאד יש לתמוה הפלא ופלא, וינעו אמות הסיפים על הפליאה העצומה, איך יתכן שכל משפחת החשמונאים הכהנים הקדושים מבני אהרן, שעל ידם נעשה נס חנוכה שנקבע לדורות עולם, נעלמו כליל מן העולם ולא נשאר מהם שריד ופליט.

החשמונאים נענשו משום שלקחו המלוכה לעצמם

הן אמת שמצינו ביאור על כך בדברי הרמב"ן פרשת ויחי (בראשית מט י), כי החשמונאים נענשו על שלקחו את המלוכה ששייכת למלכות בית דוד, והנה הדברים בלשון קדשו:

"לא יסור שבט מיהודה... שלא יסור שבט מיהודה אל אחד מאחיו, כי מלכות ישראל המושל עליהם ממנו יהיה, ולא ימשול אחד מאחיו עליו... וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידיים המולכים זה אחר זה, עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב, והגיע העונש בסוף למה שאמרו רבותינו ז"ל, כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, שנכרתו כולם בעון הזה".

אולם גם אחרי דברי הרמב"ן הקושיא עדיין במקומה עומדת במלוא תוקפה, שהרי מקרא

מאי ועבר, דעבר על שירי דינא... ועבר על אורחוי בגין למעבד בהו ולנטרא להו לישראל."

אמנם עדיין צריך ביאור לשון: "ועברתי" שהוא מלשון עבירה, כענין שאומרים על איזה איש שעבר ולא עשה כהלכה. ומבאר ה"בני יששכר" בדברי קדשו, על פי הקדמה נפלאה שקיבל מרבתיו לפרש מקראי קודש (פר' ראה): "ראה אנכי נותן לפניכם היום בריכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום, והקללה אם לא תשמעו אל מצוות ה' אלקיכם, וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם".

דהנה סגולת קיום מצוות עשה היא להמשיך על ידם השפעות טובות חסדים ורחמים, ואילו אם עוברים ח"ו על מצוות לא תעשה נמשכים דינים ופורעניות על העולם, ככתוב (דברים ל טו): **"ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע"**. כלומר על ידי קיום המצוות נמשכים "חיים וטוב", ולהיפך על ידי העוונות נמשכים "מות ורע".

אמנם לפעמים כאשר עת צרה היא ליעקב צריך להמשיך שני הפכיים בנושא אחד, כי מצד אחד צריך להמשיך חסדים ורחמים על ישראל ומצד שני צריך להמשיך רעות ופורעניות על הרשעים, נשאלת השאלה איך יופעלו שתי פעולות הללו בעת ובעונה אחת, שהרי אם יקיימו מצוות ימשכו חסדים ורחמים על כל העולם גם על הרשעים, ואם ח"ו לא יקיימו מצוות הרי ימשך גם על ישראל דין ומשפט.

"גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה"

אך העצה על כך היא כפי שקיבל ה"בני יששכר" מרבתיו, שצדיקי הדור קדושים וטהורים עושים **"עבירה לשמה"** לפי צורך הדור, כמו שאמרו חז"ל (נזיר כג:): **"גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה"**, ועל ידי מעשה העבירה נמשכים דינים ורעות על הגוים, אבל מכיון שהמחשבה היא לשמה נמשכים חסדים ורחמים על ישראל.

וזהו פירוש הפסוקים: **"ראה אנכי נותן לפניכם היום בריכה וקללה"**, ראה נתתי בידכם האפשרות להמשיך שני הפכיים כאחד, בריכה על ישראל וקללה על הרשעים, ומפרש הפסוק איך אפשר לעשות ב' פעולות הללו: **"את הברכה"** תוכלו להמשיך על ישראל על ידי: **"אשר תשמעו אל מצוות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום"**, כי על ידי קיום המצוות נמשך שפע בריכה על ישראל.

אולם **"והקללה"**, שתרצו להמשיך קללה על הרשעים, העצה על כך היא, **"אם לא תשמעו אל מצוות ה' אלקיכם וסרתם מן הדרך"**, שתעברו על מצוות ה', אבל באופן כזה **"אשר אנכי מצוה אתכם היום"**, שהקב"ה מסכים לזה כי היא עבירה לשמה, ועל ידי זה תגרמו על הקללה: **"ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם"**, שתחול הקללה על עובדי אלילים.

והנה משה רבינו אמר לפרעה (שמות ט כט): **"כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה"**. ופירש רש"י: **"אבל בתוך העיר לא התפלל, לפי שהיתה מלאה גלולים"**. ומאחר שהקב"ה מקיים התורה כמו שאנו מברכים לפני כל מצוה: **"אשר קדשנו במצוותיו"**, שקידשנו במצוותיו שהוא עצמו מקיים.

אם כן מצד הדין לא היה ראוי שהקב"ה כביכול יעבור בעצמו בארץ מצרים שהוא מקום טומאה ועבודה זרה, ויש בזה לאו של (ויקרא יט ד): **"אל תפנו אל האלילים"**, אלא שבכל זאת עבר הקב"ה בעצמו במצרים כדי לעשות בזה עבירה לשמה, ועל ידי זה ימשכו

חסדים ורחמים על ישראל ודינים וגבורות על המצרים.

וזהו שכתוב: **"ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה"** - **"ועברתי"** דייקא, לעבור עבירה לשמה להיכנס למקום טומאה, כדי להמשיך על ידי עבירה זו דינים על המצרים, ועל ידי זה: **"והייתי כל בכור בארץ מצרים"**. וזהו שמפרש בזוהר הקדוש שכל מקום שנאמר "ועברתי" הכוונה: **"דעבר על שירי דינא"**, דהיינו שעבר כביכול על דיני תורה בבחינת עבירה לשמה, כדי להמשיך חסדים ורחמים על ישראל ודינים וגבורות על המצרים עכדה"ק.

לאנשים פשוטים העצה היא לעשות תשובה מאהבה

והנה ידועמה שהאריכו בספרים הקדושים, שקיום עבירה לשמה הוא רק לאנשים נשגבים צדיקי ומנהיגי הדור כמרדכי ואסתר, אשר בגודל השגתם וקדושתם יודעים אימתי הוא הזמן המתאים שראוי לעבור עבירה לשמה, ואיך באמת לכוון בזה בלי שום פניה אישית כי אם בלתי לה' לבדו, כאלהיו הנביא בהר הכרמל שהקריב קרבנות מחוץ לעזרה.

אבל לגבינו אנשים פשוטים יש סכנה גדולה לעשות עבירה לשמה, כי בקלות יכולים ליפול ברשת היצר המפתה את האדם לדבר עבירה בטענה שהיא עבירה לשמה, כמו שקרה לכת הידוע שבתי צבי ימ"ש, שעסקו בענין זה בטענה שהם עושים עבירה לשמה ובסופו של דבר המירו את דתם. נשאלת השאלה, מה עלינו לעשות כשאנו רוצים להמשיך חסדים ורחמים על ישראל וגבורות על שונאי ישראל, הלא לגבינו אנשים פשוטים לא שייך כלל העצה של עבירה לשמה.

ויש לומר על פי מה שכתב ה"בני יששכר" עצמו ב"אגרא דכלה" (ריש פרשת ראה), עצה אחרת איך להמשיך שני הפכיים כאחד, חסדים ורחמים לישראל וגבורות ודינים על הרשעים, על ידי שהאדם זוכה לעשות תשובה מאהבה על העוונות שלו, שעל ידי זה מבואר בגמרא (יומא פו:): **"שזדונות נעשות לו כזכיות"**. והנה מחמת עצם מעשה העוונות נמשכים דינים וגבורות על הרשעים, אולם מחמת התשובה מאהבה שעל ידי זה נהפכו הזדונות לזכיות, מזכיות הללו נמשכים חסדים ורחמים על ישראל עכדה"ק.

הנה כי כן יש לנו עצה נפלאה גם לאנשים פשוטים אשר אין להם העצה לעשות עבירה לשמה, שיעשו תשובה מאהבה שזדונות נעשות כזכיות, ועל ידי מעשה העון נמשכים דינים על שונאי ישראל ועל ידי שנהפכו לזכיות נמשכים חסדים על ישראל.

לפי זה יש לומר פרפרת נאה, כי לאנשים גדולים צדיקים ומנהיגי הדור שאין להם עוונות, נמצא כי אצלם לא שייך כלל להשתמש עם העצה של תשובה מאהבה שזדונות נעשות כזכיות, שהרי אין להם כלל עבירות בזדון שיוכלו להתהפך לזכיות, ובהכרח שישתמשו עם העצה לעשות עבירה לשמה בהוראת שעה, ובאמת מכיון שאין בידם שום חטא ועון, לכן להם נאה ולהם יאה לעשות עבירה לשמה כשיש צורך בכך, כדי להמשיך חסדים על ישראל ודינים על הרשעים.

אך לגבי אנשים פשוטים שמחמת העוונות שבידם אסור להם לעשות עבירה לשמה, כי יש סכנה שיתפתו לעשות עבירה אפילו במקום שאין צורך, הנה להם העצה היעוצה היא לעשות תשובה מאהבה כדי להפוך הזדונות לזכיות, ועל ידי זה יזכו להמשיך חסדים על ישראל ודינים על שונאי ישראל.

ויש לפרש בזה (הושע יד ב): **"שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך"**. כי ידוע ששם הוי"ה הוא מדת הרחמים ושם אלקים הוא מדת הדין, וזהו שאומר הנביא: **"שובה ישראל"**

בתשובה כזו דהיינו בתשובה מאהבה, עד שעל ידי תשובה זו תזכו להמשיך **"ה' אלקיך"**, רחמים על ישראל ודינים על הרשעים, ומפרש הטעם שצריך עצה זו ולא העצה של עבירה לשמה: **"כי כשלת בעונך"**, ומכיון שכבר נכשלת בעוונך אסור לך לעשות עבירה לשמה, ואין לך רק העצה של תשובה מאהבה.

החשמונאים מסרו נפשם לעבור עבירה לשמה

מעתה נראה לומר על פי המבואר בספרים הקדושים בשם ספר "יוסיפון", כי בגלות יון נתקלקלו הרבה מאחינו בני ישראל אשר שקעו בטומאה של תרבות יון, על כן כאשר ראו החשמונאים הכהנים הקדושים הסכנה הגדולה שקמה לקיום של כלל ישראל, השכילו להבין מזה שצריך להמשיך שני הפכיים בנושא אחד: א) להמשיך גבורות על היוונים אויבי ה' ותורתו להכותם שוק על ירך, ב) להמשיך חסדים ורחמים על ישראל שהרבה מהם נתקלקלו ונתיייונו ה' ישמרנו.

לכן נדלקה בהם אש התבערה לקנא קנאת ה' צבאות, ושתו עצה בנפשם לעבוד עבירה לשמה לקחת המלכות לידיהם, בבחינת (תהלים קיט ככו): **"עת לעשות לה' הפרו תורתך"**, ולמרות שידעו ברורות שיענשו על כך קשות, חירפו נפשם למת על קדושת השם רק כדי שיזכו להציל את הקיום של כלל ישראל.

ולא בחנם כינה אותם הפייטן האלקי בתואר **"קדושים"** (בפיוט הנרות הללו אנו מדליקין): **"הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הפלאות ועל התשועות ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה על ידי כהניך הקדושים"**, כי אכן **"קדושים"** היו בכך שמסרו נפשם לעשות עבירה לשמה לקחת המלכות לידיהם, כדי להציל את ישראל ולהחזיר עטרת קדושת התורה ליושנה.

על פי האמור יומתק להבין גם כן הטעם שכינה אותם: **"כהניך הקדושים"**, וצריך ביאור מדוע היה חשוב לו כל כך להדגיש שהחשמונאים היו כהנים. אך לפי האמור יש לומר על פי מה שמצינו בגמרא (סנהדרין ז). הטעם שעשה אהרן את העגל, כי ראה שהרגו לחור משום שסירב לעשות העגל, חשש שאם יהרגו גם אותו יתקיים בהם: (איכה ב כ): **"אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא"**, ושוב לא תהיה להם תקומה לעולם, אמר מוטב שיעשו העגל אפשר שתהיה להם תקנה בתשובה.

מתמה על כך ה"חתם סופר" ב"תורת משה" (פרשת כי תשא דף קצד ד"ה ויעשהו): **"הלא איסור עבודה זרה יהרג ואל יעבור, ואיך מלא לבו לעבור עבירה זו... וגדולה מזו שאחר מעשה העגל נעשה כהן גדול ומהיכן זכה לכך"**.

ומתרץ ענין זה על פי מה שהביא בשם חסיד אחד, כי **"מסירות נפש"** פירושה למסור גם את הנפש הרוחני לה', כלומר להיות מוכן לאבד גם את חלקו בעולם הבא, כי אם הוא מוסר רק את גופו בעולם הזה, לא היינו מכנים זאת **"מסירות נפש"** אלא **"מסירות גוף"**, לפי זה מוסיף ה"חתם סופר" לבאר בלשון קדשו:

"והנה אהרן הצדיק הבין מזבח שלפניו, היינו שראה את חור שנהרג על שמסר נפשו שלא לעשות העגל, ואם ישלחו יד גם בו אזי אין תקומה ח"ו לשונאי ישראל, אמר אהרן בלבו מוטב שיתקיימו ישראל ויאבד הוא, ויהיה מדת הדין מתוחה נגדו והמה ימלטו. אולם הבוחן לבבות ידע שכוונת אהרן היתה לתכלית אהבת הבורא ברוך הוא, שלא יאבד אומה שלימה וגדולה עבירה לשמה, על כן נבחר הוא וזרעו אחריו להיות כהן גדול".

מעתה מבואר היטב מה שהדגיש הפייטן האלקי כי נס חנוכה היה: **"על ידי כהניך הקדושים"**, כי ביקש להודיע לנו בכך כי מה

שמסרו החשמונאים נפשם לקחת המלכות לידיהם, כדי להציל את ישראל שלא תשתכח מהם תורת ה', הלכו בזה בדרכו של אהרן הכהן גדול אשר ממנו יירשו את קדושת הכהונה, למסור נפשם על קדושת ה' ותורתו אפילו במחיר של איבוד נפשם בעולם הזה ובעולם הבא.

אנו ממשיכים חסדים וגבורות על ידי תשובה מאהבה

והנה על ידי שעברו החשמונאים עבירה לשמה לקחת המלכות משבט יהודה לשעתם, זכו להמשיך גבורות ודינים על היוונים, שנפלו במלחמה אף שהיו רבים כנגד מעטים וגיבורים כנגד חלשים, והמשיכו רחמים וחסדים על ישראל.

וזהו ביאור דברי השל"ה הקדוש, כי יהודה המכבי חרת על דגלו הפסוק: **ב'רוך ל'כבוד י'י מ'מקומו ראשי תיבות מכב"י**, לרמז שנתכוונו לכבודו של מקום, כלומר שעברו עבירה לשמה לכבודו של מקום כדי להמשיך חסדים ורחמים על ישראל ודינים וגבורות על היוונים.

הנה כי כן יתבאר מה שנחלקו בגמרא אם מותר להשתמש לאור נרות חנוכה או אסור, כי הסוברים מותר להשתמש לאורה כוונתם כדי שנלמד מזה לקח נשגב בעבירה לשמה, שאפשר להמשיך על ידה חסדים ורחמים לישראל וגבורות ודינים על שונאי ישראל, אולם ההלכה היא כמי שסובר אסור להשתמש לאורה, כי יש בזה סכנה גדולה לאנשים פשוטים, ולא כל מי שרוצה ליטול את השם לעבור עבירה לשמה יבוא ויטול.

אמנם לפי זה צריך ביאור הלא תכלית עבודת הדלקת הנרות, כדי לעשות בזה זכר לעבודה הקדושה של החשמונאים בני אהרן הכהן, שהמשיכו חסדים ורחמים לישראל וגבורות ודינים לשונאי ישראל, ומאחר שאסור לנו לעבור עבירה לשמה איך נמשיך הארה זו בכל דור ודור.

אך יש לומר שהעצה על כך היא כפי שלמדנו מה"אגרא דכלה", לשוב על כל החטאים והעוונות בתשובה מאהבה שזדונות נעשות כזכיות, אשר גם על ידי זה ממשיכים חסדים ורחמים לישראל וגבורות על שונאי ישראל. אולם לפי זה צריך ביאור איפוא מצינו רמז במצות הדלקת נר חנוכה על הצורך לשוב תשובה מאהבה.

ונראה כי ענין זה רמוז במה שאמרו: **"נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ"**. והביאור בזה כי חשכות הלילה רומז על עבירות שהן בבחינת חושך, ואילו אור היום רומז על תורה ומצוות שמאירים את העולם ככתוב (משלי ו כג): **"כי נר מצוה ותורה אור"**, כמבואר במדרש (בר"ב ה): **"והארץ היתה תהו ובהו אלו מעשיהם של רשעים, ויאמרו אלקים יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים"**.

והנה תקנו חכמינו ז"ל להדליק נר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ להאיר את חשכות הלילה, כדי להפוך על ידי מצות נר חנוכה את חשכות העוונות שיאירו באור התורה והמצוות, אשר ענין זה נעשה רק על ידי תשובה מאהבה שזדונות נעשות כזכיות, וזהו הענין של **"פתח ביתו מבחוץ"** לרמז על העוונות שהם מחוץ לקדושה צריך להאיר ולהפוך אותם לזכיות.

היוצא לנו מכל זה, כי החשמונאים הכהנים הקדושים מסרו נפשם לקחת המלכות לצורך השעה בבחינת: **"עת לעשות לה' הפרו תורתך"**, כדי להמשיך חסדים ורחמים על ישראל ודינים וגבורות על היוונים אויבי ה', אולם עדיין נשאר לבאר מדוע הענישם הקב"ה בעונש כל כך קשה שלא נשאר מהם שריד ופליט, ואי"ה לקראת שבת השני של חנוכה הבא עלינו לטובה נמשיך לבאר ענין זה].

החשמונאים צפו ברוח הקודש עם האור הגנוז שעתידים חכמים לגזור טומאה על הנכרים!

הרשות שלא קבעום למשתה ושמחה". וצריך ביאור מדוע באמת לא קבעום למשתה ושמחה כמו בפורים.

וביאר הטעם כי בימי אחשוורוש גזר המן הרשע להשמיד את כל היהודים שהוא איבוד הגופות, לכן תקנו על נס ההצלה משתה ושמחה שהוא לגוף, אבל בחנוכה לא גזרו היוונים להשמיד את הגופות, אלא ביקשו להשכיח את התורה והמצוות מישראל, כמו שתקנו חכמינו ז"ל בברכת על הנסים לחנוכה: "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", על ידי שיתערבו עמהם וילמדו ממעשיהם בבחינת (תהלים קו לה): "ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם", על כן תקנו על נס ההצלה להודות ולהלל שהוא דבר רוחני ולא משתה ושמחה שהוא לגוף.

יומתק לבאר בזה מה שטרחו היוונים לטמא כל השמנים שבהיכל, כפי שמשמע מלשון הגמרא: "שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל", לא אמרו: "נטמאו כל השמנים" אלא "טמאו כל השמנים", וצריך ביאור מדוע התנגדו כל כך להדלקת המנורה בשמן טהור. ויש לבאר הענין בזה, על פי מאמר חכמינו ז"ל במדרש פרשת תצוה (שמו"ר לו א):

"ואתה תצוה, הדא הוא דכתיב (ירמיה יא טז) זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך... מה ראה ירמיה למשול אבותינו כזית, אלא כל המשקין מתערבים זה בזה והשמן אינו מתערב אלא עומד, כך ישראל אינם מתערבים עם העובדי כוכבים שנאמר ולא תתחתן בם... כל המשקים אדם מערב בהם ואינו יודע איזה תחתון ואיזה עליון, אבל השמן אפילו אתה מערבו בכל המשקין שבעולם הוא נתון למעלה מהם, כך אבותינו בשעה שהיו עושין רצונו של מקום, נצבים למעלה מן העובדי כוכבים שנאמר ונתנך ה' אלקיך עליון, הוי זית רענן יפה פרי תואר".

ישראל נמשלו לשמן שעולה על כל משקים

על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מעט מזעיר העבודה הגדולה של הדלקת המנורה בבית המקדש בשמן זית, כדי להמשיך משם קדושה לישראל שיבדלו מן הגוים כשמן הזה שנבדל ועולה על כל משקים, ומטעם זה התנגדו היוונים כל כך לעבודת הדלקת המנורה, עד כדי כך שכשנכנסו להיכל השתדלו לטמא כל השמנים, כי חשבו שבכך ימנעו מישראל להיות כשמן שנבדל מכל הגוים, ועל ידי זה יתערבו ישראל ח"ו בגוים וילמדו ממעשיהם.

הנה כי כן הרווחנו להבין הטעם שהאיר הקב"ה לחשמונאים מהאור הגנוז שאדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כדי שישגו באור זה גזירת י"ח דבר שגזרו טומאה על הנכרים, שהרי מבואר בגמרא הטעם שגזרו טומאה אפילו על נכרי קטן (שבת יז): "אמר רב נחמן בר יצחק, גזרו על תינוק נכרי שמשמא בזיבה, שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו", נמצא לפי זה כי על ידי שגילה להם הקב"ה גזירה זו, חיוזק הקב"ה בכך את החשמונאים במלחמתם כנגד היוונים, להפריד את ישראל מלהתחבר עם היוונים.

מעתה יאיר לנו להבין מה שתקנו חכמינו ז"ל בנר חנוכה, לקיים את המצוה בדרך "מהדרין ומהדרין מן המהדרין" מה שלא מציינו בשום מצוה, כי כאשר נתבונן נשכיל להבין כי בנס חנוכה היו שני דברים אלו, שהרי עצם הדבר להחמיר בטומאת נכרים שמן התורה אין עליו שום טומאה, הרי זה בבחינת "מהדרין" שהידרו חכמים להחמיר ולגזור טומאת על הנכרי.

אולם כאן בנס חנוכה ניתוסף עוד הידור חדש בכך, שהחשמונאים החמירו על עצמם בטומאת גוי אפילו טרם שנגזרה גזירה זו ב"ח דבר, ולכן עשה הקב"ה עמהם נס חנוכה, שהדליקו מהפך אחד של שמן טהור שמונה ימים, נמצא לפי זה כי שורש הנס של חנוכה הוא בבחינת: "מהדרין מן המהדרין", הידור אחד מה שגזרו חכמינו ז"ל להחמיר בטומאת גוי, והידור שני מה שהחמירו החשמונאים על עצמם עוד טרם שנגזרה, על כן לזכר ענין זה תקנו חכמים לקיים מצות הדלקת נר חנוכה בדרך של מהדרין ומהדרין מן המהדרין.

שיתגלה על ידי מלך המשיח בגאולה העתידה כמבואר בגמרא (חגיגה יב):

"אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה, וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהן שנאמר וימנע מרשעים אורם, ולמי גנזו לצדיקים לעתיד לבא שנאמר וירא אלקים את האור כי טוב".

ה"בני יששכר" מוכיח דבר זה מדברי אחד מבעלי התוספות בעל "הרוקח" (סימן רכה), שכתב כי חכמינו ז"ל תקנו להדליק בחנוכה ל"ו נרות כנגד אור הראשון ששימש לאדם הראשון ל"ו שעות, כמבואר בירושלמי (ברכות פ"ח ה"ה): "שלשים ושש שעות שימשה אותה האורה שנבראת ביום הראשון, שתיים עשרה בערב שבת ושתיים עשרה בליל שבת ושתיים עשרה בשבת, והיה אדם הראשון מביט בו מסוף העולם ועד סופו".

עוד מביא ה"בני יששכר" ראיה לכך, מדברי הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע כפי שהביא תלמידו בשמו בספר "מדרש פנחס" (אות א): "שבכל חנוכה בשעת הדלקת נרות נתגלה אור הגנוז והוא אור של משיח".

החשמונאים השיגו ברוח הקודש גזירת י"ח דבר

והנה מלשון חכמינו ז"ל שהגדירו את המהות של האור הגנוז: "אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו", מבואר כי באור זה אפשר להסתכל מה שהיה ומה שיהיה מסוף העולם ועד סופו, וכן כתב ב"דגל מחנה אפרים" (פרשת בראשית ד"ה וירא אלקים) בשם זקינו הבעש"ט הקדוש זי"ע:

"וירא אלקים את האור כי טוב. ואיתא במדרש כי טוב לגנוז וגנוז לצדיקים ובו משתמשין צדיקים בכל דור ודור עיין שם, ושמעתי מאדוני אבי זקני נשמתו עדן זללה"ה היכן גנזו האור ההוא, ואמר שהשי"ת גנזו בתורה, ולכן משתמשין צדיקים בכל דור ודור באור ההוא... כמו שראו עיני ממש כמה מעשיות, מה שכתב לדודי זקני המנוח ר' גרשון קוטיבור ז"ל שנסע לארץ הקדושה, איך שראה אותו בשבת בחוץ לארץ, ומה זה עשה בחוץ לארץ, והשיב לו דודי זקני באגרת שבאותו שבת עשה איזה גביר ברית מילה בחוץ לארץ ושלח אחריו להיות מוהל אצלו, וכהנה וכהנה אשר קצרה היריעה מהכיל, אשר הסתכל ממש מסוף עולם ועד סופו, והכל היה על ידי אותו אור שנגנז בתורה".

מעתה נראה לומר מהלך חדש בדחילו ורחימו, כי הן אמת שמצד הדין עדיין לא גזרו טומאה על הנכרים, אולם על ידי האור הגנוז שגילה הקב"ה לישראל בנס חנוכה, זכו החשמונאים לראות מסוף העולם ועד סופו, כי בעוד מאה שנים עתידים חכמי התורה לגזור בגזירת י"ח דבר טומאה על הנכרים.

והנה כאשר ראו שהקב"ה גילה להם גזירה זו, המה ראו כן תמהו לשם מה גילה להם הקב"ה גזירה זו שעדיין לא נגזרה, והשכילו להבין מזה שהקב"ה ביקש לרמוז להם בכך, שיחמירו על עצמם להיזהר בטומאת נכרים, ואכן כך עשו שהחמירו על עצמם שלא להשתמש בשמן שנטמא על ידי היוונים, ויחפשו שמן טהור כדי להדליק את המנורה בטהרה, ונעשה להם נס מן השמים שמצאו פך אחד של שמן טהור שהדליקו ממנו שמונה ימים, כי ביקש הקב"ה להראות להם בכך שזכו לכוון לרצון הקב"ה להחמיר על עצמם בטומאת נכרים.

גזירת טומאת נכרים כדי להתרחק מהם

ונראה לבאר מדוע באמת גילה להם הקב"ה מן השמים, שיחמירו על עצמם בטומאת נכרים עוד טרם שנגזרה גזירה זו בגזירת י"ח דבר, על פי מה שכתב ה"ט"ז (או"ח סימן תרע ס"ק ג) בשם הלבוש, לבאר מה שנפסק להלכה בשלחו ערוך (שם) סעיף ב): "ריבוי הסעודות שמרבים בהם [בחנוכה] הם סעודות

שנינו בגמרא (שבת כא:): "תנו רבנן, מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים, יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים, יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך".

ידוע מה שנתקשו העולם, מה ראו חכמינו ז"ל על ככה לתקן לקיים מצות הדלקת נר חנוכה בג' דרכים: (א) בדרך פשוטה: "נר איש וביתו", (ב) בדרך מהדרין: "נר לכל אחד ואחד", (ג) בדרך מהדרין מן המהדרין: "מוסיף והולך", מה שלא מציינו בשום מצוה דרבנן שתיקנו לקיימה בכמה אופנים.

איך נטמאו השמנים שבהיכל

ונראה לבאר כל זה על פי מה ששינוי בגמרא (שבת כא:): הסיבה שקבעו חכמינו ז"ל שמונת ימי חנוכה:

"שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה".

ותמה ה"פרי חדש" (או"ח סימן תר"ע) איך טמאו כל השמנים שבהיכל, הלא מן התורה אין הגוי מטמא כלל בחייו כי אם מדרבנן שגזרו טומאה על הגוים:

"ואם תאמר והא לא מציינו שום טומאה לעכו"ם מחיים, ובפרק בנות כותים (נדה לד.) תניא, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש איש כי יהיה זב, בני ישראל מטמאין בזיבה ואין עכו"ם מטמאין בזיבה, ואף על גב דמסיים התם, אבל גזרו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם, הך גזירה היא אחר הנס יותר מק' שנה, שהרי גזירה זו הוא מי"ח דברים שגזרו תלמידי שמאי והלל לפני חורבן הבית ק' שנה, וכדאיתא כל זה בפרק קמא דשבת (דף יז:), ואלו זמן הנס היה קודם החורבן ר"ו שנה".

ותירץ כי עוד לפני גזירת י"ח דבר, כבר גזרו חכמים טומאה על הנכרים לקדשים, ובאו תלמידי שמאי והלל וגזרו עליהם טומאה גם לתרומה. ויש להעיר כי כעין דברי ה"פרי חדש" מציינו בחידושי מהרש"א (שבת כא: בד"ה שהיה מונח), כי עוד לפני נס חנוכה גזרו טומאה על נכרי גדול שהיה זב, אלא שאחר כך בגזירת י"ח דבר גזרו טומאה אפילו על תינוק נכרי שלא היה זב.

נמצא שיש לנו שני תירוצים איך טמאו היוונים את השמנים שבהיכל: (א) תירוץ ה"פרי חדש" שכבר גזרו אז טומאה על הנכרים לקדשים, אלא שאחר כך בגזירת י"ח דבר גזרו טומאה גם על חולין, (ב) תירוץ המהרש"א שכבר גזרו אז טומאה על נכרי גדול שהיה זב, אלא שאחר כך בגזירת י"ח דבר גזרו טומאה גם על תינוק נכרי.

אולם שני התירוצים צריכים ביאור, שהרי לא מציינו בשום מקום בגמרא שכבר גזרו חכמים לפני גזירות י"ח דבר טומאה על הנכרי לקדשים, או שכבר גזרו טומאה על נכרי גדול שראוי לזיבה להיות מטמא אפילו לחולין, ומה שמציינו בגמרא כי בגזירת י"ח דבר גזרו על תינוק נכרי שמשמא בזיבה, בפשטות הכוונה בזה שגזרו אפילו על נכרי קטן וגם לחולין, וכל שכן שגזרו על נכרי גדול שכבר ראוי לזיבה שהוא מטמא, ולפי זה חזרה קושיית ה"פרי חדש" למקומה, כיון שהחשמונאים היו הרבה שנים לפני גזירת י"ח דבר, באיזו טומאה טמאו היוונים את השמנים שבהיכל.

גילוי אור הגנוז בחנוכה מהגאולה העתידה

ונראה ליישב ענין זה על פי מה שגילה לנו ה"בני יששכר" (כסלו-טבת מאמר ב אות ח) בראיות ברורות, כי בנס חנוכה האיר הקב"ה לישראל מהאור הגנוז של ששת ימי בראשית,